

ראש השנה - שמחה או דין?

מגן אברהם

כתב הב"ח שמהרש"ל לא אכל דגים בר"ה שהיו חביבים עליו (עמ"ש סי' תקפג) ורצ' למעט תאותו בדבר מסוים וכ"כ בשל"ה ובססי' תקפ"א כ' בשמו הב"ח שלא ילבוש בגדים חשובים רק לבנים ונ"ל במקום שאין נוהגים ללבוש לבנים לא ילבוש חשובים כ"כ, ובמגמ"י כ' בפ' נצבים שלא לאכול בשר ולשתות יין בר"ה:

[ג] **המתענה.** כתוב בתשו' מהר"ם ססי' נ"ד מהר"ם התענ' וקידש בביתו קידוש' רבא ואמר הטעם לפי שהוא דאורייתא עכ"ל ועסי' רפ"ט דאנן קי"ל שהוא דרבנן ועמ"ש רסי' רע"א ומ"מ נ"ל דבלילה של ר"ה אסור להתענות כמו בשאר י"ט כמ"ש סי' תקכ"ט ע"ש דבחלום לא הראוהו אלא ביום ולא בלילה:

ט"ז

(א) **ואין מתעניין בר"ה.** ב"י הביא בשם כל בו שיי"א שצריך להתענות בר"ה ועוד הביא תה"ד שכתב דאיכא כמה רבנות דס"ל דמצוה להתענות בכל ר"ה ואיכא רבנותא אחריני דס"ל מצוה לאכול ולעד"נ להכריע דא"א לומר מצוה להתענות דמצינו גבי אלישע שאכל אצל השונמית ואתו היום ר"ה היה כדאיתא במדרש ויהי היום ויעבור אלישע שונם אותו היום ר"ה היה וזו ראייה שאין עליה תשובה:

משנה ברורה

(א) **אוכלים ושותים ושמחים** - ר"ל אף שהוא יום הדין מ"מ מצוה של ושמחת בחגך שייך גם בו שגם הוא בכלל חג כדכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו ונאמר בנחמיה ח' אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם:

ט. רמב"ם | יום טוב פרק ו

[הלכה יז] שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבררין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו.

[הלכה יח] כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונן, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביינן, וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל (דברים ט"ז) לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר (הושע ט') זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר (מלאכי ב') זוריתי פרש על פניכם פרש חגיכם.

י. מרדכי | ראש השנה, פרק ארבעה ראשי שנים, רמז תשח

נשאל לרבינו נחשון גאון מהו להתענות בר"ה והשיב בר"ה אסור להתענות בין מדברי תורה בין מדברי קבלה בין מברייתא בין מתלמודא מדברי תורה מניין לפי שהוא כלול עם שאר המועדות וכתוב ביה מקרא קדש ודרשי' בספירא וספרי קדשוהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה וכן פרש"י פרשת אמור אל הכהנים ומקרא קדש דיו"כ בכסות נקיה ובתפלה ושל שאר י"ט במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה ועוד דר"ה איקרי חג ככל המועדים דכתיב בכסה ליום חגנו ואמרי' איזה חג שהחדש מתכסה בו הוא אומר זה ר"ה ועוד במ"א קרי ליה חג וכתוב ושמחת בחגך וא"ר יוחנן הוקשו כל המועדות זה לזה הא למדת ששוה לשאר י"ט.

א. מסכת ראש השנה | פרק א, משנה א

בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהלים ל"ג) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג נידונין על המים:

ב. ראש השנה לב ע"ב

מדקאמר בשעת הלל - מכלל דבראש השנה ליכא הלל, מאי טעמא? - אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? - אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?

ג. ויקרא | פרק כג

(כג) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (כד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבְּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ: (כה) כֹּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לְה': ס

ד. במדבר | פרק כט

(א) וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כֹּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:

ה. תהלים | פרק פא

(א) לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּיתִית לְאֶסְף: (ב) הֲרִינּוּ לְאַלְהִים עֲזֹנּוּ הֲרִיעוּ לְאַלְהֵי יַעֲקֹב: (ג) שָׂאוּ זְמִירָה וּתְנוּ תֵף כְּנֹר נְעִים עִם נָבֶל: (ד) תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסֶח לְיוֹם חַגְנוֹ: (ה) כִּי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאַלְהֵי יַעֲקֹב:

ו. נחמיה | פרק ח

(ב) וַיָּבִיֵא עֲזָרָא הַכֹּהֵן אֶת הַתּוֹרָה לְפָנָי הִקְהֵל מְאִישׁ וְעַד אִשָּׁה וְכָל מִבְּיֵן לְשִׁמְעַי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי... (ט) וַיֹּאמֶר נְחֻמְיָה הוּא הַתְּרַשְׁתָּא וְעֲזָרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר וְהַלְוִיִּם הַמְּבִינִים אֶת הָעָם לְכָל הָעָם הַיּוֹם קֹדֶשׁ הוּא לְה' אֱלֹהֵיכֶם אַל תִּתְאַבְּלוּ וְאַל תִּבְּצוּ כִּי בּוֹכִים כָּל הָעָם כְּשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה: (י) וַיֹּאמֶר לָהֶם לָכוּ אַכְּלוּ מִשְׁמָנִים וּשְׂתוּ מִמִּתְקִים וְשִׁלְחוּ מְנוֹת לְאֵין נֶכֶן לֹא כִּי קֹדֶשׁ הַיּוֹם לְאֲדוֹנֵינוּ וְאַל תַּעֲצֹבוּ כִּי חֲדוֹת ה' הֵיא מְעַכְּסִים: (יא) וְהַלְוִיִּם מִחֲשִׁים לְכָל הָעָם לֵאמֹר הַסּוּ כִּי הַיּוֹם קֹדֶשׁ וְאַל תַּעֲצֹבוּ: (יב) וַיִּלְכוּ כָּל הָעָם לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשַׁלַּח מְנוֹת וּלְעֲשׂוֹת שְׂמֵחָה גְדוֹלָה כִּי הִבִּינוּ בְּדַבְּרֵים אֲשֶׁר הוֹדִיעוּ לָהֶם: ס

ז. תלמוד ירושלמי | ראש השנה פרק א הלכה ג

א"ר סימון כתיב [דברים ד ח] ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' ר' חמא בי ר' חנינה ור' הושעיה חד אמר אי זו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים.

ח. שו"ע או"ח | סימן תקצז

[סעיף א] אוכלים ושותים ושמחים, ואין מתעניין בר"ה ולא בשבת שובה; אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם.

[סעיף ג] ... הגה: ... יש אומרים דמצוה להתענות בר"ה (תה"ד סימן רע"ה /רע"ח/). ואין אומרים ענו בראש השנה, כמו שאין אומרים ביה"כ. (הגהות מנהגים).

[סעיף ח] אינו אומר: מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון; וכן אינו אומר: והשיאנו; ובתפלת מוסף אינו אומר: ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך, אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו לפניך (וחותמין ודברך אמת וכולי) (טור).

ביאור הגר"א

אינו אומר. רא"ש שם וגמר' שם ל"ב ב'. וכמ"ש אפשר מלך יושב כו': **וכן א"א והשיאנו.** הרא"ש שם וחגיגה ח' ב' (ו"א) אבל בירושל' פ' הרואה אמרו שאפי' בר"ח שמואל אמר צ"ל והשיאנו רב אמר צריך להזכיר בו זמן ונהי דבר"ח לא קי"ל דגם כרב לא קי"ל: **ובתפלת מוסף.** גמ' שם ושם: **וחותמין.** במדרש והביאו המרדכי ריש ר"ה לעולם ה' דברך נצב בשמים קיים דברך כשם שהתקנת עם אדם כשם שדנת אותו ברחמים כך אתה תרחם הדורות הבאים אחריו לעולם לא כך גזרת על אדם כי ביום אכלך ממנו מות תמות א"ל ושמה פרשתי יום שיש לך יום משלי אמרתי היום אני נתן לו תשע מאות ושלשים שנה ומניח לתולדותיו ע' שנה לפיכך אמר דוד רבון העולמים אלמלא דנת אדה"ר בשעה שאכל מן האילן לא היה אפילו שעה אחת והתקנת עמו ברחמים כך התקנת עמו שאתה דן את בניו ברחמים ועמ"ש בר"ס תקפ"א בשם פסיקתא:

ז. שולחן ערוך הרב | אורח חיים סימן תקכט

[סעיף ה] **ב' מצות אלו שהן כבוד ועונג הן נוהגות גם כן בראש השנה** שהרי נאמר בו מקרא קדש אבל אינן נוהגות בחולו של מועד שהרי לא נאמר בהן מקרא קדש וכבר נתבאר בסי' רמ"ב שהכבוד והעונג הן מצות מדברי סופרים ומפורשין על ידי הנביאים:

[סעיף ו] **יש בחול המועד מה שאין בראש השנה והוא שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח** וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו':

[סעיף ז] כיצד משמחן הקטנים נתן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומכל מקום מצוה יש באכילת בשר ביום טוב כיון שנאמר בו שמחה והואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים יש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחות. לכך נהגו להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה וכן בגדי יום טוב צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת:

יח. משנה ברורה | סימן תקצ"ז

(י) **יום שני בלבד** - אבל יום ראשון לא יתענה כלל לפי שיום הראשון הוא דאורייתא ואינו נגזר אחר יום שני וע"כ צריך לעשות בו אפילו קידוש של שחרית:

יט. שער הציון | סימן תקצ"ז

(ג) עיין במגן אברהם שכתב דבראש השנה חמיר יותר ממי שמתענה בשבת ויום טוב מחמת חלום, דשם התענית עונג הוא לו ומקיים בזה הלכך, מה שאין כן בתענית ראש השנה דאינו בשביל תענוג, על כן צריך לקיים הקרא דלד'. אמנם באליה רבה דחה אותו והביא בשם הכל בו דמי שמתענה מחמת תשובה גם כן יש לו בזה תענוג וממילא מקיים בתעניתו הקרא דלכך, ולזה העתקתי לשון החיי אדם שכתב ראוי שילמד כל היום, והיינו, שהוא מן הנכון לכתחלה כדי לצאת דעת המחמירין, ועל כן אם קשה לו הדבר יכול לסמוך על דעת המקילין:

שמח לוי גר יתום ואלמנה. ויראת מאלהיך ותקיים אשר צוה בפי' ראה אנכי לשמוח ולשמח במועדים דכתיב ועשית לה' אלהיך וגו' וכתוב בפי' ההיא ושמחת לפני ה' אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וכתוב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וכתוב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. שמחה בחג המצות וראש השנה לא כתיב מנלן מהיקש דר' יונה בשבועות פ"א [י' א'] אלה תעשו לה' במועדיכם א"ר יונה הוקשו כל המועדות זה לזה

יב. רא"ש | מסכת ראש השנה פרק ד

אבל בתשובת מר שר שלום כתוב בר"ה היו אומרים בשתי ישיבות בין בתפלה בין בקידושא מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה שהרי כתוב אלה מועדי ה' בריש ענינא ובסוף ענינא וידבר משה את מועדי ה' וקאי אכל ענינא פסח ועצרת וראש השנה ויום הכפורים וסוכות ושמני עצרת וכולהו איתקוש להדדי לקרותם מועדי ה' מקראי קדש וכתוב זכרון תרועה מקרא קדש... וכן כתב רב פלטי גאון ותתן לנו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. ורב האי כתב אין מנהג לומר חגים וזמנים לששון וכן המנהג פשוט בזמן הזה בכל המקומות. ובאשכנז ובצרפת נוהגין שלא לומר והשיאנו בר"ה ויה"כ ובשאר מקומות אומרים אותו.

יג. מועד קטן יד ע"ב

אבל אינו נוהג אבילותו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך. אי אבילות דמעיקרא הוא - אתי עשה דרבים, ודחי עשה דיחיד.

תוספות

עשה דיחיד - משמע דאבילות איכא עשה דאורייתא מדלא קאמר ודחי עשה דרבנן והאי דקאמר לעיל (דף יא:) לא מבעיא ימי אבלו דרבנן היינו עשיית מלאכה דנפקא לן (לקמן טו:) באסמכתא מזהפכתי חגים לאבל אבל גוף האבילות דאורייתא מיהו נראה לי דשמחת הרגל נמי דרבנן ושמחת היינו בשלמי שמחה כדאיתא בחגיגה (ח.).

יד. רמב"ם | שבת פרק כט

[הלכה יט] **נוסח קידוש יום טוב:** ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו מכל עם ורוממנו מכל לשון בחר בנו ויגדלנו רצה בנו ויפארנו, ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות הזה או חג השבועות או חג הסוכות זמן חירותנו או זמן מתן תורתנו או זמן שמחתנו באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים, ואם חל להיות בשבת מזכיר השבת וחיותם כדרך שחותם בתפלה מקדש השבת וישראל והזמנים.

[הלכה כ] **בראש השנה אומר:** ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום טוב מקרא קודש הזה את יום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ודברך אמת וקיים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון, ואם חל להיות בשבת חותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון כדרך שחותם בתפלה.

טו. רמב"ם | מגילה וחנוכה פרק ג

[הלכה ו] ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל, ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל, ואלו הן: שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, וראשון של פסח ויום עצרת, **אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה,** ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל.